

ÞÝÝR ÞÝÝR ÞÝÝR...

Ekleyen Üçüncü Yeni
Cuma, 01 Ocak 2010
Son Güncelleme Pazartesi, 04 Ocak 2010

ÞÝÝRÝN AYAK SESLERÝ

Yazan: Ahmet Ýnam

Meselâ, þiir nereden baþlar? Nerede biter? Nerede bulunur? Peki, nedir þiir? Sadece bir edebî tür mü, yoksa ondan fazla bir þey mi?

Elbette þiirin hikmetinden sual olunmaz. Þiir, uzay ve zamanda yer alan bir nesne gibi bilinemez. Salt bir düþünce de deðildir.

Þiir küre çatma anlamýnda bir “belki”! Dünyaya, þiir küreler çatmak gerek, þiiryuvarlar! Dünya, þiiryuvarlar içre solu dünyadır. Ayaðýmýn bastýðý yer nasýl vataným olabilir? Ýçinde 1. Yârim 2. Þiir küre yoksa? Dünyayý yuvarlayýp küreselleptiren “yâr”larýný unutuyorlar. Hiçbirinin yâri yok çünkü.[6] [6]

Þiir bir yurt tutma ipidir, Heidegger’e yakýn anlamýyla: Bir oikêsis dir. Yâriyle yurt tutar insan. Ýçindeki dýþýndaki yâriyle. besleyen bir erktir, güçtür, enerjidir. Erôs’tur, libido’dur, wille’dir. Yâr, küreye yuvarlanmýþ insana cinsel nesnedir, yatak arkadaþýdır. Þiiryuvar yoðun bir dünyayý ayakta tutan bir güç kaynaðýdır oysa, “belki ýrmaðýnda” pýrtý, ývýr zývýr[7] [7] dünyasýnýn zýppýrlarý olan entelektüeller, dünyayý kavramlara, sözcüklere boðarlar.[8] [8] Sözcüklerin çö çýkmýþ dünyada, þiiryuvarlar çatamazsanýz!

Þiirin geldiðini ayak sesinden anlarýz. Ivýrta zývýrta dolu dünyada bu ses duyulmaz! Fizikte olduðunun aksine, þiirin ayak sesleri ancak boþlukta duyulabilir! Þiirin sesini ileten ortam boþluktur. Oysa, týklým týklýmdýr dünyamýz, hýnca hýnç doludur. Bu boþluk bu tehî olmayan dünya, þiiri buyur etmez. Þiir bir eldir, yabancýdır, itilir sýnýr kapýларыndan dünyanýn. Þiire karþý bu düþmanlýk yeryüzünde “mevzûn, mukaffâ” söz olarak anlaþýlmasýna yol açar. Kapýdan kovduklarý þiiri, bacadan manzume o alýrlar, kendilerine þair diyen zýppýrlar! Arada bir düþtükleri geçici boþluklarý þiirsel boþluk oysa þiir. Þiir y tutabilmek[10] [10] için “kalýcý” [11][11] boþluklar ister.

Þiire belki ýrmaðýndan gidilir. Bu ýrmakta yürünürse, görülür ki içimizdedir þiir!

Unutma, içimizde çoðu zaman

Atepli bir þiir vardýr uyuyan. [12][12]

Þiir ateplidir. Yârin atepidir, ateþi. Öteki’nin ateþi! Batý kùltürünün öteki’si, Levinas’da doruðuna varan biçim Yahudi-Hýristiyan gelenekten izler tapýyarak, bizim dilimizdeki þiir kürede yâre dönüþür! Dolular âleminin zýppýrlarý yârin peþinde budalalýk sanýrlar. Þâir bir budaladýr, boþlukta duyduðu ayak seslerinde dolayý belki de!

Kolla düplerini:

Bilgeler budalalar kadar güzel düþ göremezler.[13] [13]

Yüreðimizin bað bozumu sürekli olarak gerçekteþtiði için þiirle, sürekli hasadý alýndýðý için gönlümüzün, hasta derler bize, biz þ

Kalbimiz bir kez bað bozumuna uðradý mý

Sayrýdýr gayri yapam. Bilsin herkes bu gizi.[15] [15]

Sayrý olan, saðlýksýz olan bu výdý výdý dünyadır. Gönlümüzden hasat alýnmasýna, þiir devpirilmesine dayanamaz. Þâiri manza Manzumecilere sözde saygý gösterip, “çok büyük ruhlular”[16] [16] dese de, onların kötülüklerinde de büyük obabileceklerini düþünür.

Çok büyük ruhlularýn çok büyük kötülöklere, çok

büyük iyilikler kadar güçleri yeter.[17] [17]

Bu denli güçlü olan þâir ruhu, þiirin oyuncak olmadýðýný bilir. Þâirlik zordur, þâiri susturmak zordur çünkü. Þâiri susturamazlar, o sütsüzdür. Sütü olmayan bir anadan, boþluktan, hiçlikten emen þâiri hiçbir ninni susturamaz. Mehmed Hasib Dûrrî (1844-1915) s

Pâirin pi’rine eyler kuberâ istihzâ

Lu’b-i sýbyan mý sanýrlar acabâ bu fenni

Mâderi sütsüz olan týflý avutmak müpkil

Sesi kesmez ne kadar dense de neni neni

“Erbâb-ý teþaür çoðalýp, pâir azaldý” dermiþ Muallim Nâci. Teþaür, pâirlik iddiasýnda bulunan, piir kurnazý, zorluk tavrýný gerçektelemeden pâir olmaya kalkandýr.

Pâirlik zordur, piir zor. Bopluktan söz devþirmek.

Her þey zor! Acý öyleyse,

Sen herkesten çok þâire

Amacý coþkudur çünki,

Çünki en zor ip onunki.

Affet pâiri, piiri![18] [18]

Piirin zor, pâirin zor olduðu anlaþýlsa da, piirin, pâirin ne olduðu anlaþýlmamýþtır.

NELÝĐÝ ÜSTÜNE ÞÝÝRÝN

Piir bir varoluþ biçimidir. Ýnsan dünya gezegeninde varlýđýný, nice zorluklarla da olsa, sürdürüebildi; bir anlamda da sürdürüebiliyor, doyrurabiliyor, neslini sürdürüebiliyor. Bir ölçüde doðal felaketlerle, kýtlýklarla baþ edebiliyor, oldukça çok fire verse de bu kavgasý. Kendi kendisiyle savapýyor, kendi kendini kýrýp geçirebiliyor.

Tutunuyor ama sonunda. Hâlâ bu gezegende var. Tutunma bilgisini geliþtiriyor, bilimde, týpta, teknolojiye bilgisini geniþleterek; daha güçlü tutunmaya çabalýyor.

Maðarasýnda yaparken, ava çýkýyor, çevresiyle kavga ediyor, tutunuyor, türünü sürdürüebiliyordu. Tutunma kültürü, bu gezegen binlerce yýllık tarihi içinde insaný var kýldý. Tutunma kültürü bugünde bugün de egemenliđini sürdürüyor. Yarýpmacý, neoliberal insan tutunmak için koþturup duruyor.

Piir bu tutunma kültürünün dönüþmesiyle ortaya çýktý. Karný doymuþ maðara insaný, cinsel açlýđýný da biçimde giderdikten sonra yarattýđý enerjiyle, belki de maðarasýndan, yeni doðmuþ aya bakarak, belki de kuþluk vakti çiçek açan aðaçlarý alaca karanlýkta ederek ilk çýđlýđýný attý: yere göðe inledi: Piir, bir kültür olarak, bir tavýr, bir yapam biçimi olarak bu inlemeden çýktý.

Piir kültürü, tutunma kültürü içinden, tutunma kültürü sonrası doðdu: Ardýndan iki yeni kültürü doðurdu: Anlam ve bezeme kültürü.

Tutunma kopuþturmasý içinde attýđý çýđlýk, onu türkülere, müziðe götürdü. Ýçindeki duygu ve düþünce güçlerini uyandırdý. Bu aramaya baþladı. Kimi yerlere, kimi nesnelere, kimi insanlara kutsallýk atfetti. Deðerlerini oluþturmaya baþladı. Dili, düþünce ve duygularýnýn geliþmesiyle geliþti. Demek ki piir dilden önceydi, bir çýđlýktý, bir böðürme, bir homurtu. Dil piirden sonra doðdu!

Kendini ifâde etmeyi denedi, bu arada. Tutunma kültüründen, piir kültürüne, oradan anlam ve bezeme kültürüne geçipte, duvarlar resimler yaptı, onlara büyüsel anlamlar verdi, büyüyle “kerâmetler” gerçekleştirmeye çalıþtı. Dünyayý araçlarla be Araçlarý tutunma kültürünü geliþtirmek için kullanýrken, verdiði anlamlarla yeryüzünde evler, tapýnaklar yaptı, totemler yarattý! A estetik kaygýlarý geliþti, bu geliþmeyle deðerlerini daha belirgin kýldý; dilini, müziđini, resmini, heykelini, mimarisini, behirciliđini geliþtirdi; anlam ve bezeme kültürü giderek tutunma kültürüyle bütünleþti.

Bu dönüþümleri saðlayan piiri, tutunma, anlama ve bezeme kültürleri, kendi içlerinde çoðu zaman gizil olarak, arada bir de piir o yapıtlarla, yapamlarla, tutumlarla etkin bir biçimde hep taþýdı. Piiri, tutunma yoðun bir yapam içinde ürün olarak anlamaya baþladı bir tavýr, bir duruþ, bir algýlama olduðunu unuttu çoðu kez. Müziðe kattý piiri, türkü söyledi; resimlere, heykellere kattý, büyüsel bir þiire, inancýna kattý. Dinsel ayinlerde, tapýnmalarında kullandı. Kutsal saydıđýy metinlerin diline iþledi.

Tutunma yapamýnda bilgisini yýđma bilgi olarak kullandı çoðu zaman hâlâ da öyle yapýyor. Bilgisini süzmeye baþladıđýnda, ar etkiyle “hakíkati” aramaya baþladı. Bilimi ve felsefeyi oluþturdu. Unutmayalım, yýđma bilgiyle hakikat aranmaz.[19] [19]

BELKÝ IRMAĐINDA ÞÝÝR YOLCULUĐU

Þiir, yaþanan dünyaya belli bir duruþla baþlar. Duruþ olan þiir, þiir yolculuðunun baþýnda durur. Þiir âleminin kapýsýdýr. Þiirin, sa olmadýðýný s ylemiþtik. Bir insan þiir olabilir: Bir yaþam. Yaþamýnýn, kendinin þiiri olabilir insan. Bu, deyim yerindeyse eko-ger niteliðidir, potansiyelidir insanýn. G c d r.  evresi ile bedensel yapýsýnýn etkileþimi içinde ortaya  ýkmýþ bir özelliktir.

Maðara insaný, bir  ýðlýkla, bir inlemeyle, bir feryatla duyurmuþtu, þiirsel duruþunu dünyaya. Bir duruþ olan þiir, insanýn bedenini yayýlýr, duygu ve d þ ncelerini etkileyerek çevresine.

Belki olanaðýný keþfeden insan, tutunma kültüründen, kendine yeni bir kapý a tý. Duruþ olan þiiri ger ekleþti, dünyayý, kendi içi bedeninden, duygularýndan, aklýndan, iliþkilerinden, çevresinden süzerek geçirdi. Bu, dünyayý, kendini süzgeç kýlarak süzme, anlam kapýlarýný, dünyayý ve kendini (kendisi d nyadýr zâten!) bezeme pencerelerini a tý. Kendini kendine, dünyaya, çevresine ger ekliði þiirden geçirerek takdim etme, sunma olanaðýný buldu. Ýnsan, kendini þiirlemeyi, þiir olarak takdim etmeyi  ðrendi.

Duruþuyla kendini arýndýrdý tutunma yoðun yaþam doluluðundan; boþaltý i ini kaplamýþ tutunma d nyasýný, içinde ve dýþýnda a tý.

Olanaklarýný araþtýrdý. A ýlan yere, tutunma yoðun bir yaþamda edindiði dilinin sýnýrlarýný zorlayarak, d þ gücünün yardýmý koymayý denedi. Farklý olaný araþtýrdý. Kendi kültürünü, destanlarla, türkülerle, tutunma yoðun kültür içinde þiirin bu farklý duru S ylencelerini masallarýný kurguladý. Þiir duruþuyla kendine, iliþkilerine, diline, duygu ve d þ ncelerine, bedenine farklý bakmay  abaladý. Kendine, kendini anlatacak ifâde aradý þiire! Bir duruþ olan þiir, kendini edebiyatta, seyirlik oyunlarýnda, resimde, heykelde ürünler olarak gösterdi. Tutunma d nyasýnýn ifâde biçimlerinin ötesinde ifâde yollarýný keþfe  ýktý.

Þiirsel takdim, þiirsel bezeme, þiirsel kendini ortaya koyuþ, tutunma kültürü dýþýnda anlama yollarý a tý ona. Bedenindeki oynar dürtüsüyle birleþince tutunma d nyasýnda kendini sýnýrlayan etkilerden kurtulmayý denedi; bakýþýnda, kavrayýþýnda, anlayýþý  zg rleþmeye  alýþtý. Homo ludens, oyun oynayan insan, þiirleyen insanla  rt pt .[20] [20]

Þiirleyen duruþuyla insan, belki ýrmaðýnda yol almaya baþladý, dilin sýnýrlarýnda dolanmayý denedi. Dilin olanaklarýný keþfe ba

Böylece yola d þt . Bir duruþ olan þiirden, bir yola d þme, yola  ýkma olan þiire doðru ufuklarýný geniþletmeye  abaladý.

Belki ýrmaðý onu beri  leminde, bu tarafta olan dünyadan, ötede olan dünyaya doðru tapýmaya baþladý.

Yola d þme olan þiir süresi, dinleme tavrý, becerisi, eylemi ile ger ekleþir. Dinleme, kendini, kendindeki sesi, evrenin doluluðundan, o doluluðun içinden gelen sese açar insaný. Dinleme insanýn sabrýný dener. Dinleme insanýn kalýplarýný kýrýp, bedeninin, duygularýnýn ve aklýnýn kulak kesilmesini ister. Oysa tutunma yaþamý içindeki insan, i ini savunma mekanizmasýyla alýþkanlýklarýyla, kendini koruyup, sürdürmeye yarayan taktik ve stratejilerle donatmýþtýr. Bu doluluk, onun dinlemesini, kendini kollamayý býrakýp dinlediðine kendini a masýný, adamasýný engeller. Bundan dolayý duruþ olan þiire baþlamak gerekir: Duruþ boþaltýr yer açar  nk . Bu a ýlan yerin boþluðunu tapýyabilmek zordur, insan boþluða kolay kolay katlanamaz, belki bir yansýtma (projection) mekanizmasý sonucu doðanın da boþluktan ka týðýný s ylemiþtir.[21] [21] Oysa, Lucretius'un bir baþka bað s ylediði gibi[22] [22]

gösterir ne çok daha az boþluk var içeride[23] [23]

sözü, içinde boþluk bulamayan, içindeki pýlý pýrtý doluluðuna þaþan insanýn sözü olmalýydý. Ýçinde þiiri alacak boþluk olmayar “Ne çok daha az boþluk” olduðunu görünce, boþluk azlýðýný görünce kahrolan insandýr, þiir duruþundaki insan. B yukarýdaki dizeyi

gösterir ne çok boþluk azlýðý var içeride

diye yorumlayabiliriz! Ýnsanýn boþluktan deðil, boþluk azlýðýndan korkmasý gerekir. Nedense tersi olmaktadır. Boþluða dayanarak tutunma kültürü içindeki insanýn sabýr gücünün son derece geliþmiþ olmasý gerekir, belki ýrmaðýndaki yolculukta. Evrenin sesini yokluðun sesine a ýlan bir kulaðýn korkusu, yalnýzlyðý, çok þiddetli olabilir.

Burada Doðu hikmetinden alýnacak dersler vardýr: “Belki” yaþantýsý þiir yolculuðunda yumuþaklýk (docilit , soumission) gerektirir. Uslu olmak, teslim olmak, boþlukta boþluk olmak, varlýkta varlýk.

Yola d þen, yeterince direnir, sabýr ve yumuþaklýðýný (itidal!) koruyarak, içindeki ve dýþýndakini dinlemeyi bilirse,  c nc  aþam baþlar! D n þ m bir  oþku ve isteme gücü oluþturur. Buradan dördüncü aþamaya sýçranýr. Bir ge iþ olan þiire. Bu d nyayýn, biçiminin ötesinin kapýsý aralanýr. Beride olan dünya ile v dý v dý dünyasý ile ötede olan dünya arasýnda belki ýrmaðý boyunca aþamasýnda d n þmeye d n þen, sürekli d n þme olan bir yaþama varýlýr. Dünya salt bir d n þme kesilir. Þiir, d n þmeye du

Bütün bu ýrmak boyunca yaþanan þiir serüveni ürüne d n þurse, bu ürünler ne olarak çýkar önümüze?

Sanat yapýtý olarak  ýkabilir. D þ nce yapýtý olarak da, sanatta, edebiyatta, bilimde, felsefede.

Bir tavýr olupumu olarak kendini ortaya koyabilir piir. Tavrýmýz piirsel bir ürün olarak sunabilir kendini. Bir karakter olupumu da olabilir. Piir olur insan. Piirleyerek kendini. Nihayet, bir yapam biçimi de olabilir piirsel ürün: Yapama biçimimiz piir olabilir.

ÐÝÝR ve HÝKMET

Ýnsan yapam karpýsýnda savrulan bir varlýk. Çoðu zaman, savrulmayý istemediði hâlde savrulur. Ýtilip kakýlmak, sürüklenmek Deðiþik kültürlerdeki hikmet, yapam deneylerimizin süzülerek, içselleştirilerek düzenlenip, kupaaktan kupaða sözel ya da yazýlý bilgiler yumađý olarak, karpýmýza kendini bilen, olgun, onurlu insan tipi çýkarýyor, örnek insan beklentisi içinde. Örneðin, bizim kültürümüzde rastgele seçeceðimiz piir formunda bir örnekte bunu görebiliriz.

Ne olurdu beni dünyâya gelirken yâ Rab

Âlim ü kâmil ü fâzýl olarak halk etsen

Kimseden etmez idim þimdi temennâ-yý edeb

Beni meþmûl-i fezâil olarak halk etsen[24] [24]

Kendi kendine yeten, erki kendinde bulunduran, nâmerde muhtaç olmayan bilge tipi, özellikle Stoa felsefesinin beslediði Roma kültüründe pek etkindi. Hikmet, bizim kültürümüzde Allah'tan baþkasýna muhtaç olmayan, kâmil insanlaryn olupum öngörür. Örneðin, apađýdaki gibi sözler bir zaman evlerimizde, hat sanatýnýn incelikleriyle yazýlarak duvarlarymýzý süsledi:

Yarab, beni muhtacýna muhtac itme,

Muhtac isem ancak sana muhtac olayým.

Peki, bu kemâle ermeye çalyþan insanýn çabasýnda piir nerede durur?

Öl ve ol: Gerçek bu al!

Ya bil sen bunu ya da

Zavallý bir konuk kal,

Bu karanlýk dünyada.[25] [25]

Goethe, Doðu'nun sesini duymaýn heyecanýyla tavrýný almýptýr: Öl ve ol! Piirin belki ýrmađýnda duruþ, yola düþme, d evrelerini bu dörtlüðün içinde çarpýcý biçimde görüyoruz. Hikmet piiri, piir hikmeti yoðuruyor. Duruþ olan piir, bir ölümdür, bir bob çünkü. Bu dünyanın vedy vedyýna, pylý pyrtýsýna sahip çykma tavrýný yok ederek, ölerek, ýrmaða düþebilir, yolculuða baþlaya odađýný oluþturduðu hikmetimizin, baþka bir kültürdeki piir tarafýndan piir ýrmađýna konularak, piirsel yolculuða çýkýlmasý ilginç

Piirin hikmetinden sual olunmaz demiþtik; elbette, hikmetin piirinden de sual olunmamalydyr. Bunlar birbirlerini besleyebilir, güçlendirebilir, örneðin Yunus'ta olduðu gibi.

Bizim kültürümüzde piirin kerâmet sayýldýđý olmuþtur. Örneðin Hacı Bayram Veli, "nazm evliyanýn keramatýndandýr. Zö söylenir, görünüpündedir."”[26] [26]

Piiri hikmeti taþýyan önemli bir olanak olarak görmektedir. Örneðin, Nâbî þöyle diyor:

Hikmetâmiz gerektir eþ'ar

Ki meâli ola irpâda medâr[27] [27]

Oysa Mevlânâ Nefahat'ýnda þöyle diyormuþ:

Piir de nedir ki ondan laf edeyim

Þairlerin hünerlerinden baþka bir hünerim var benim[28] [28]

Piir hikmetin hizmetçisidir, hikmet piirden fazladýr, Mevlânâ'ya göre.

Piir, cilâly bob sözlerden olupmuþsa, bir söz yýđýný ise, zâten piir deðildir, bu yazýnýn çerçevesi içinde. Bundan dolayı Divân-ý þöyle deniyor. (I, 419)

Bulmaduk neng-ke sevinmeng

Bilgeler any yirer[29] [29]

Þiir yitirdiðimiz þeyleri bulma taklidi olamaz. Bop söz olamaz, olursa hikmet sahibi kþiler bunu eleptirirler. Bilgeler, þiirin hikmet, hikmetin þiir olmasýný ister. Elbette, Mevlnnngrdd gibi hikmet þiirden fazladýr, þiir dýþýnda da kendini ortaya k Bilimle, dinle rneðin.

SÖZ

Þiir sözden önce vardý demiþtik. Þiirin söze nceliðinde, bedene, doðaya daha yakýn olmasý zelliði bulunur. Söz, geliþen tutum önemli bir aracy oldu. Ayný zamanda söz, þiirle oluþan dönüþüm sonrasýnda, þiiri taþýdý, devamýný saðladý.

Eski Yunan kültüründe epos, Homerosun metinlerinde, duygusal aydan etki yapmayý, ahlk niyetlerimize seslenmeyi amaçlayan bir söz olarak geçer. Þarkýyla söylenen etkili sözlerdir. Söz, bu anlamýyla, geleneði, gemiþi, geleceðe taþýr. Sözün duygularýmýza, duygularýmýzla yabadyymýz ahlk ve estetik yapama yöneliktir. Batý kültürünü örnek aldyymýzda, söz, baþla yapamýnn yaný syra þiirin de hizmetindeydi. Dinin sözü ele geçirmesi, þiirin sözü yakalamasýndan sonra geekleþti. Ýnanma, baðlanma gereksinimimiz kökeninde tutunma yapamýnda yer alýr. Bu gereksinimin tinsel boyutu þiir tutumuyla ortaya ykmýþtýr duruþ, kalýplary kýrýp öteleyen tavrýyla tinselliði doðurmuþtur. Zamanla kokuþan tinsellik, kaynaðýndaki þiiri yadsýmaya alýþm Platonda!) Bunda elbette bir tutum olan þiiri, basma kalýp söyleyip hline getiren, onu teknik klyða sokup, sömüren þairi payý vardýr. Þiirin unutulmasý, tutunma yoðun bir yapamýn gücünden gelir, bu yapam, yalnýz þiiri deðil, þiirden doðan tinselliði de kokuþturmuþtur. Deðerler, þiirin yitimi sonucunda kokuþmaya baþlamýþtýr!(Nietzsche!)

Sözün sýnyrlary eyleme kadar uzanyyor Eski Yunanda. Eylemle söz birbirinden ayrýlyyordu.[30] [30]

Sözün müzikle yürütülmesi, etkileme, gç kaynaðý olmasý, þiirden yansýmasýndandýr. Þiir, poisis anlamýnda Eski Yunanda konumuz çerçevesinde bakýldýðýnda 1. Ýct 2. Hüner 3. By 4. Uyarlama 5. Kazanç 6. rn oluþturmak, meydana getirmek, y etmek 7. Tren yapmak anlamlaryna geliyor. Tutunma kültürü içinde ilginç bir yerde duruyor! Büyüsel bir gücü var. Bir baþarydýr koymadýr, ürün vermedir! Sözün sýnyrlaryn apar þiir.

Eski Yunanda þiirin, teknik olarak anlaþýlýp, kullanýlma eðilimi vardý. Bundan dolayý, marangozun, demir ustasýnn, ayakkabýcýnn ürünleri de “þiir” di! Meydana getirme, doðurma, ortaya koyman kendisiydi þiir, hangi alanda, nas olursa olsun! Bu anlayýþn ardýnda þiirin tutunma kültürünü dnþtrme gücünün izlerini görürüz. Sanki bir tür kültürel mutasyon. Kökten bir dnþmdr, üstü bastýrlmýþ, güdük kalmýþ bir dönüþüm. Þiir bundan dolayý, söze (epos) eylem dýþýnda, etki yara de tutunma yoðun kültürün etkisiyle, yapam sorunlarýnn büyüsel, “teknik”, “icd”a dayaly katkýlary olmuþ. Poisis anlamýnda þiir, tutunma kültürü içinde sonuca ulaþma, meydan getirme becerileri olarak ortaya ykyyor. Poisis geekleþtiren kiþi, bir anlamýyla þair, poitikos, yaratýcý, üretken biri oluyor. Bu reticinin yapýp etmeleri, ahlk eylemleri (pratte deðildir.[31] [31] Þairin rnleri, prattein alanýndan, ahlk ve siyaset alanýndan uzaktýr. Þiirin aralady tutunma kültüründe, siya þiire uzak görülüyor, görülmek isteniyor.

Oysa, Arapdan dilimize girmiþ “þiir”, “puur” la ilgilidir. Þeere fiilinden þuur ve þiir tpký birbirine dolanan sarmayklar gibi birbirine girmiþtir. Bir bilinçtir þiir. Tutunma kültürü ardýndan gelen þiir atýlýmý, Ar “bilin olarak kendini duyurmaktadýr. Eski Yunan Kültüründe üretmek, ortaya koymak olarak görünürken, bedev Arabýn bilincinde yansýmasýný bulmaktadýr. Ýnsan türü, þiir denilen üstü rtlmþ dnþm farkly kültürlerde farkly biçimlerde arasýnda tutunma kültürü etkisiyle ortak noktalar vardýr: By zelliði, müzik aracylyyla þiir söylemek gibi… Arap insaný, derinliðiyle bilmek, kavramak olarak anlamýþ, yceltmiþtir. (zellikle Ýslm ncesi dönemde yapýlan þiir yarýpmalary dþnlrnn duyurmak, fark ettirmektir. Tavýr olarak þiirin yoðun biçimde yansýdy kültürlerden biridir Arap Kültürü: Þuurlanmadýr. Yncelik g biçimde bu dilde þeere (oðulu þeere) “kl” anlamýna gelmektedir. (rneðin “la kedre þeere” “bir kl geniþliðinde deðil” demektir.) Hayvan kürkü, sa, kl anlamýna gelen szcdn “þuur” la, “þiir” le ne ilgisi olabilir? Bu bir rastlantý mýdýr? Belki bir “inceliði”, kly, fark etmeyle, þuur la ilgili görüyordun bu kültür! Yine ayný kökten bir sözcük olan “þaur” kek anlamýna gelmektedir. Þiirin oyun, eðlence yaný mý ortaya ykmaktadýr bu sözcükle “Kl” ve “kek”? Þiir böyle mi gelecek? Þaurye, þiir gücü, þiir yetisi, yaratýcý þiir alaný, þiirs demek olan bu sözcük (oðulu þaur iryt) ne gibi oyunlar oynamaktadýr Arap dilinde? Elbette uzman grplerine karþy bo “kldan ince” dir. Fakd eþ þuur, bir þuur eksikliði midir, þiirin kaynaðýna varmayý engelleyen? Bir bilinçtir þiir dünyaya karþy “farkly” bir bilinç, þaur iryt doðuran bir bilinç. Derin bir bilinç. Arap llerinde ynlayan. Dnye kitap altýnda, kendine, çöllerde yanký arayan bir ylyk.

Trkye nasýl görünür þiir denilen bir kültürel sýrama: Bir tavýr olan farkýndalyk? Yr, yra, yr gibi sözcükler erevesi Lügât-it Türk içinde dþnrsek “yr” szcdnn koþma, türkü, hava gibi anlamlary vardýr. Yr ayný zamanda “ilgilidir. lkeyle. Þiir bize bir “yer” olarak görünüyor. “Yarmak”, parçalamak anlamlaryna da yakýn duruyor. “Yer” mekle de ilgili.

Elbette, tutunma kültürünün yarýlmasý, yerilmesidir, þiirsel dönüþüm. Þiir kültüre kendi varlynn “yer” olarak duyuru bir kültüre; yerecek ve yaracaktýr, çünkü onu uzaða adyracaktýr. (Yra: Uzaklaþmak, yrak olmak!) Uzaða adyracaktýr, yarýp; þ dünyaya yaramak, yaraþmak için bu arsýný yineleyecektir.

Þiir, Türkçe'nin pýnarýnda ýrak bir yerdir, kendine yarapan bir yapamý çađýran, çýđýran bir türküdür. Ýçinde, yapanan sý yermeyi de barýndýrýr, bu dünýadan bir utanmadýr.(yýr, ýr, ýra: Utanma!)

DÝLE VURAN ÞÝÝR

Tutunma kùltürünün “bir noktaya” gelmesi ile oluþan þiir kùltürü, tutunma kùltürü içindeki bilimi, sanatý, inanç düze etkiledi. Tutunma kùltürü içindeki þiir, damarýný, þiir gücünü, pâ’ iriýatý kendi amaçlarý dođrultusunda kullanmaya çabala Yunan-Roma kùltüründe retorik olarak dönüptürüldü. Siyasal, toplumsal konum elde etme çabasýnda, Eski Yunanca’daki “rheô” “konuþuyorum” dan yararlandýlar. Konuþan, anlamý tutunma kùltüründe buharlaþmýþ, geriye “lakýrdý” olarak çökeltisi kalmýþ þiir gücüydü! Konuþarak ikna etmeye çabaladýlar. Ýkna ederek güç kazanma ama

Þiir bizde, Divân Edebiyatý çerçevesinde “mevzun mukaffa” söz olarak anlaýýldý. “Nazm” olarak orta çýkan þiir kùltürü, içinde sýra ve düzeni, “ipliðe inci dizmeyi” barýndýran bir özellik taþýyordu. Konuþmanýn, sözün olduðuna”, çok etkin olduðuna inanýlýyordu. “Nutmun câný var” deniliyordu. Batýnýn ikna yoluyla güç elde etmeye çalyþan retoriði önünde , söze saygýyla yaklaþan, sözün yapam içinde etkin olduðuna, deðiþebilir, dönüþebilir özellikler t Osmanlý, nazma dönüþen þiiri, Aþkî’nin sözleriyle böyle dile getiriyordu;

Vasf-ý dendânýnla dürr-î nazma deryâdýr gönül

Nutm sâhil akýl gavvâs u dürr-î þehvâr þi’r

Yârin diþinin öyle bir özelliði var ki nazm incisini taþýyan deniz oluyor, gönül. Nazm incisi olarak gönlüne düþmüþtür insanýn. Öy o, sahili söz, dalgýcý akýl, iri taneli incisi ise þiirdir. Sahili söz, dalgýcý akýl olan gönül denizinin incisi þiirdir, nazm dýr! Þiir incisi denizinde oluþur. Bu inciye ise akýl, dalar çýkarýr!

Aklýn, sözün, gönlün ve þiirin bu çarpýcý birlikteliði Batýnýn pragmatik yararcý retoriðinden oldukça farklıdır. Þiir, tutunma kùltür gitmez, insanlaryn gönlündedir! Gönlü olanýn ise, Divân-ý Lügât-it Türk’de dendiði gibi[32] [32] dilinden iyi sözler çýkar.

Týlda çýkar edgü söz

Belki Batýlý, bu sözleri bir verbum inane[33] [33] olarak görecektir, belki non est bonum verbum[34] [34] ya da non est malum verbum[35] [35] diyecektir. Bizde söz, Batýlýnýn kaygýlý, mücadelecü dünýasýnýn anlayamayacađý biçimde, gönül denizinin kýy oluþturur. Þiir, kùltürel dönüþüm içinde, onu duyan gönüllerin denizinde inci oluþturmuþtur. Þimdi onu çýkaracak akýl aranmakta “vasýftaki” akýl ise, tutunma kùltürünün tutsađý olduðu için ortaya çýkamamaktýr.

Ne yapýlmalydır öyleyse? Nietzsche, Ýnsanca Pek Ýnsanca adlý yapýtýnýn sonundaki þiirde bunu çarpýcý biçimde yanýtlamak

Güzeldir karþýlýklý susuþmak

Daha güzeli de gülüþmek,[36] [36]

Akla yardým, susmakla olur, karþýlýklý susuþmayý baþararak akýlla, tutunma kùltürünün sürekli konuþturup ip yaptýrdýđý akýlla öðrenmek gerek: Susuþarak sonradan gülüþeceðiz, birlikte. Þiir, belki ozanýn gönül denizinde aklýn dalgýçlýđýna kendini hazýrla

HAKÍKAT PERDECÝSÝ ÞAÝR

Þâir, dil öncesi tutunma kùltürü içindeki þiirsel dönüþümün izlerini dilde arayan, bulan insan. Çok çok eski bir tarihte, tarih öncesi kùltüre giren þiir kùltürünün ortaya çýkardýđý þiir duruþunun izlerini dilde arayan kipiðir, þimdi þâir. Bu duruþu yapayabildiðinde, öncesi tarihi kendinde yapayabilir, bu ruhu kendinde duyabilir, bir tür büyücü olur, bir tür þaman! Mücessem bir kelâm oluverir, bedenlenmiþ bir söz. Büyücüdür, büyüdür þâir, sözü aþan þâir olduðunda.

Þiir duruþu, yalnýz bugün edebiyat türü olan þiire deðil, diðer edebiyat türlerine de, öyküye, romana, denemeye etkisini duyurmal Yalnýz edebiyatta deðil elbette, sanatta, düþüncede, kùltürün hemen her alanýnda þiirsel olanýn ortaya çýkmasýnýn ardýnda, bu öncesi þiirsel dönüþüm bulunmaktadýr.

Belki de evrenin yaratýlýþýndaki þiiri görmekle gerçekleþti, tarih ve dil öncesi þiirsel dönüþüm. “Tanrý þâirdir, insanlarsa y aktörlerdir” der Balzac.[37] [37] Þâirler, þiirsel dönüþümün ardýnda, dilde bu dönüþüm izlerini arayýp bulan, bunu yazan; k sahneye koyan, sahnede oynayan aktörlerdir. Oysa, þâirin gücü hakíkati bulmaya yeter. Önünde doða vardýr, dođayý örnek alýp hakíkatin kýlavuzluðunda yürümelidir.[38] [38] Tutunma kùltürü içinde görünen hakíkatin perdelerini kaldýrabilir þâir: Þâir hakikat kaldýran, hakikat perdecisidir. (Perdeci, perde yapan anlamýna da gelebilir!)

Bu perdeyi kaldýracak þâirin sýcak kanlý, ateþli, coþkulu olmasý gerekir. Goethe’nin Dođu-Batý Divânýndan dinleyelim.

Þiir yazmak coþkudur hem de nasýl coþku

Bu konuda ulařamaz hiçbir azar bana!

Sýcak kanlý kibi, yoksa içinde korku

Þendir, özgürdür, her þeyiyle benzer bana[39] [39]

Ben ve özgür þâir, hakîkate yaklařan yolculuđa ykabilir. Yalnýz onlar mý, tâze olanlar, kanlý canlý olanlar, þiir kapýsýndan içer ayný þiirde, Goethe konuřuyor:

Þiir yazmak cořkudur hem de nasýl cořku!

Sürükler savurur dalgalandýrýr yapýsý.

Dostlar, hanýmlar, tâze olanlar, yok hiçbir kuřku,

Buyrun yalnýz size aýk þiir kapýsý![40] [40]

Ýi kurumamýþ insan, salt Goethe'nin anlattýđý cořkulu biri deđildir, i sýkýntýsýný (ennui!) yođun biçimde yapayan da p sýkýntýyý yapamýyormuř gibi yapan okur da, þâir de, içtenlikten uzaktýr, iki yüzlüdür. Ý sýkýntýsý da þiir kapýsýný açar. Baude adlý þiirinin son dörtlüđünde dinleyelim:

Ý sýkýntýsý!- Gözü yaplý istemeden,

Darađaçlarý düþler, yakýp çubuđunu.

Kibar canavar o, okur tanýrsýn onu

-

Ýki yüzlü okur,- benzerim, - kardeřim sen.[41] [41]

Cořku ve can sýkýntýsý, iki karřýt uçta birlepir. Cořku ve i sýkýntýsý savurur þâiri. Hakîkat yolculuđunda bařlangý ve son birli bařlayamamaya yol açar.

Büyüklüđündür bitiremeyipin,

Hiç bařlayamayýþýnsa kaderin.

Þiirin sanki yýldýzly gökkubbe

Bařýyla sonu ayný, hep dönmekte,

Ortanýn getirdiđiyse âþikâr

Sonda olan herneyse bařtada var.[42] [42]

Goethe bu þiiri Hâfýz'a adamýþ. Hakîkat'e duruřunda þâirin tutumu burada: Bařlayamama ve bitirememe.

Bařlayamama ve bitirememenin dünyasý, bir su dünyasýdır, belki. Âlem-i âb'ýn, su dünyasý içinde bir gemidir þâir. K. “sefine-i þiir” verir, þiir gemisi. Þiir mecmuasý! Þeyh Gâlib'in su dünyasýnda, ipi, kârý budur, belki de kazan kadehe, bir gemi dolusu þiir vermek, þiir dolu bir defter vermek. Burada, “zevrak” da, sefine de, gemi, kayýk anlamýna gelebilir. Þâirin kadehi de þiiridir belki, aldýđý da verdiđi de þiir. Bařý da sonu da.

Seyr eyle kârýn âlem-i âb içre Gâlib'in

Zevrak alýr sefine-i þiir ü gazel verir

Zevrak gönül kadehidir; þiir gemisi, gönül kadehidir. “Zevrak-ý derûn”, i kadeh, içimizdeki kadeh, “derd-i derûn”umuzdur, yürek yanýklyđýmýzdýr. “Derûn-i hâne”mizde, ev içinde, hakîkat dolanýr; þâirizdir, nasýl yakalayacađýmýzý bilemeyiz, düþüverir gönlümüzden kadeh, tařlý yola düþer; tařlý yol, þâire, þiiri, haram eden hayattýr. Þeyh C dinleyelim:

Yine zevrak-ý derûnüm kýrýlýp kenâre düþtü

Dayanýr mý þîpedir bu reh-î seng-sâre düþtû

Þâir, “reh-î seng-sâr”da dolanýr, taþlýklý yolda. Sýrca yûreðini, gönül kadehini düþürür durur, kýrýlýverir yûrek, ya paramparça þiirler olarak.

Sonra o paramparça kadeh kýrýntýlarýnda hakîkat yansýr, ýþýldar bir ok olarak, gelir saplanýr, þiirin yûreðine. Bu ýþýltýlarda ap varlýk olarak ortaya çýkar, þiir giysisiyle görünür insana, taþýdýý hakîkatle.

Nefis þiirlerden, saf hakîkatle

Bir oktur, gelir saplanýr gönlüme!

Aþk bu, ete kemiðe bürünüp de

Çýkar þiir giysisiyle önüme[43] [43]

Bir gün kapýnýzý çalýp gelebilir þiir, hakîkatin bir görünüpüyle, örneðin Erôs olarak,

Erôs’tu görüp geçirmip

Gelip çalmýþtý kapýmý.

“Kim” dedim “o yumruklayan?”

“Erôs! Açýn hadi” dedi[44] [44]

Siz beklemeyi bilerseniz þiir durubuyla, bir gece apansýz Erôs yumruklar kapýnýzý, alýrsýnýz içeri, ellerinde oku ve mýzraðýyla görkemli Erôs, yer gösterirsiniz oturur ve konubursunuz. Mücessem bir söz olarak, bedenli bir söz olarak, Erôs, Þiir, gelir, konubursunuz.

ÖTE’DE ÜRPERÝR ÞÝÝR

Öte de ürperir þiir. Yeri orasýdýr çünkü. Dilden önceydi. Tarihten önce. Dilden ve tarihten sonra da olacaktýr. Öte, baþlangýcý olmayan, baþlangýcý dilde belirtilemeyen. Baþlangýcý olmayanýn, bitiþi de olmayacaktır. Öteye geçme o, saptanamayan önceyi dönmedir. Þiir bir edebiyat türü olarak yazýlý hâliyle yalnýzca bir hatemdir: Bir mühür. Hatem, bir bitiþ demek ayný zamanda. Üz mühür olarak kullanýlan yüzük de demek. Þiir, öteyle bu dünyayý baðlayan mühürdür, mühürün mumudur da. Mum sözdür. Ýki dü olan. Mühür mumu. Þiir sözü. Bu mühürün bitiþi göstermesi ilginçtir. Hatem-î dünyâ. Öte, þiirin sözüne açýlmýþtýr ya, þâir ne kada bilinseydi, öte olamazdý. Yazýlsaydý öte olamazdý. Bir tutum olarak þiir yazýlamaz, yapanýr. Duyulur. Öteyi yazdýðýnýzda, beriy olursunuz. Örneðin, Yolculuða Çaðrý[45] [45] þiirinde Baudelaire þöyle betimliyor öteyi.

Orada her þey güzellik, dinginlik

Yalnýz düzen, keyif ve zenginlik[46] [46]

Baudelaire’e göre güzellik (beauté), dinginlik (calme), düzen (ordre), keyif (volupté) ve zenginlik (luxe), ötenin özellikleridir. Hâþimin O Belde’sine hem yakýn hem uzak bir yer mi acaba? Öte, bir yer (topos) midir? Öteyi, edebiyatýn türünün yazarý olarak þâir bir yer olarak görmek eðilimi taþýr, bir ütopya olarak, Oraya yolculuk yapýlacaktýr.

Yeni yi, farklý olaný, bulmak için, cennet de olsa, cehennem de olsa, bilinmeyenin dibindeki yeni yakalanmaya çalýþýlacaktýr. Yine Baudelaire’in Yolculuk’unda[47] [47] görürüz bunu.

Dalalým uçuruma cennet cehennem fark eder mi?

Dalalým dibine bilinmeyenin bulmaya yeniyi![48] [48]

Buradaki öte tutkusu, baþlangýçtaki þiir kültürünü, dil öncesi þiir tutumuna yönelik arayýþý yansýtýyor. Bilinmeyenin ardýna düþþüþü þâir, öteye geçmeye hazýrlanmaktadır. Ötede ne bulacaktır? Dil öncesi dönemdeki o büyük dönüþümün izini arayan þâir, doðar koyuþunda yapadýý etkilenimi doðaya doða koymak, doðaya doða olmakla karþýlamaktadır. Doðanýn verdiðini kendisi doða o ödeyecektir. Doðanýn altýnda kalmayacaktır! Öte, bu dünyanın altýnda kalmamakla sýnýrlarýna varýlacak bir alandýr. Öteye, bu koyarak, dünyaya dünya koyarak, dünyaya dünya olarak gidilir. Walt Whitman’ýn sözleriyle:

Göz kamaþtýrýcý deþhetli büyüklüðüyle ne çabuk öldürüdü beni gün doðumu,

Þimdi ve her zaman kendimden gün doðumlarý göndermeseydim ben.[49] [49]

Ahmet Ýnam

Nisan 2005, Ýstanbul

NOTLAR

1. “Perhaps”, vielleicht, peut-être! Derrida, bu deymi Nietzsche’nin dostluk anlayýbýný tartýbýrken, kullanmýptý. Bu metinden esinlenip yorumlayarak alýyorum, “belki” yi. Bkz. Jacques Derrida, Politiques de l’amitié, Editions Galilée, 1994

2. Taedium vitae

3. Kenos, bop; kenosis bopaltma anlamýnda.

4. Lebensgebiet

5. Ubî pedes ibi patrîa

6. Çünkü, yârlarý yok, yarýlmýplýklarý, dünyanýn herhangi bir yerine yurdum diyemeyen!

7. Eski Yunanca da kenos’un, bopluđun, zýttý olan pleôs, mestos, plêrês gibi sözcüklerin yerine, Türkçe de “pýlý pýrtý”yý, “yvýr zývýr”yý, kullanýyorum!

8. Týpký, þu an, benim yaptýđým gibi!

9. Hostilité

10. Oikêsis

11. Bebaios

12. Souviens-toi qu’en nous il existe souvent

Un poète endormi, toujours jeune et vivant

Alfred DE MUSSET

A Sainte-Beuve

Türkçe dýbýndaki dillerden çeviriler benimdir.

13. Garde tes songes:

Les sages n’en ont pas d’aussi beaux que les sots.

Baudelaire, Les Épaves

XVII-La voix

14. “Biz” içinde, bu satýrlarýn yazarý olan “ben” yoktur!

15. Quand notre coeur a fait une foi sa vendange

Vivre est un mal.C’est un secret des tous connu.

Baudelaire, Les Fleurs du Mal, XL

16. Grandes âmes

17. Les plus grandes âmes sont capable des plus grands

vices, qussi bien que des plus grandes vertus.

Descartes, Discours de la Methode,

Premiere Partie

18. NOTHING is easy! Pity then

The poet more then other men:

And since his aim is ecstasy,

And since none work so hard as he,

Forgive the poet, poesy’

James Stephens

19. Eđitim sistemimizde hâla mâlûmâta bođulan gençlerimizin üstüne “bilgi” yýđýlýyor. Oysa, bilgilenen insanýn bu süzebilmesi gerekli. Yýđma bilgiyle bilim ve felsefe yapýlamayacađý gibi þiir de gerçekteþtirilemez. Sanat yapýlamaz!

20. Homo poiêsis diyebiliriz belki ona!

21. Natkr abhorret ab vacuô.

22. De Rerum Natura, I. 367

23. dedicat et multo vacui minus intus habere

24. Mahmut Kemâleddin-i Fenârî’nin “Kýt’a” sý.

25. Goethe, Dođu- Batý Dîvâny’nda, Mutluluk Veren Özlem (Seelige Sehnsucht) þiirinden:

Und so long du das nicht hast,

Dieses: Stirb und werde!

Bist du nur ein trüber Gast

Auf der dunklen Erde.

26. Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüđü, Ethem Cebeciođlu, Rehber Yayýnlarý, Ankara, 1997, s. 675

27. Tasavvuf Terimleri Sözlüđü, Süleyman Uludađ, Maarifet Yayýnlarý, Ýstanbul, 1999, s.499

28. a.g.y. s.499

29. Bulmadýđýnýz þeylere sevinmeyin/ (çünkü) Bilge kípiler bunu yererler.

30. Örneđin, Platon, Yasalar 879 c’de söz ve eylemi ayrý ayrý düþünür!

31. Örneđin, Platon, Kharmides, 163 b

32. III, 160

33. Boþ söz

34. Ýyi söz deđildir.

35. Kötü söz deđildir.

36. Schön ists, miteinander schweigen

Schöner, miteinander lachen,-

37. Dieu est la poète et les hommes ne sont que les acteurs.

J.L. Guez Balzac, Socrate Chrétien, Discours VIII.

38. Victor Hugo, Odes et Ballades, Préface’da pöyle diyor: “Le poète ne doit avoir qu’un modèle, la nature; qu’un guide, la vérité.” Pâirin örnek alması gereken tek şey doğadır, tek kılavuzu ise hakikattir.

39. Dichten ist ein Übermut,

Niemand schelte mich!

Habt getrost ein warmes Blut

Froh und frei wie ich.

Derb und Tüchtig (Canlı ve Gücü Yeten) adlı şiirinden.

40. Dichten ist ein Übermut!

Treib’ es gern allein.

Freund’ und Frauen, frisch von Blut,

Kommt nur auch herein!

41. Au Lecteur şiirinden:

est l’ Ennui!- L’ oeil chargé d’un pleur involontaire,

Il rêve d’ échafouds en fumont son houka.

Tu le connais lecteur, ce monstre délicat

-Hypocrite lecteur- mon semblable, - mon frère!

42. Goethe’nin Dođu-Batý Dîvâný’nda Unbegrenzt (Sýnýrsýz) adlı şiirinde:

Dass du nicht enden kannst das macht dich gross,

Und dass du nie beginnst, das ist dein Los.

Dein Lied ist drehend wie das Sterngewölbe,

Anfang und Ende immerfort dasselbe,

Und was die Mitte bringt, ist offenbar

Das, was zu Ende und anfangs war.

43. Goethe’nin Dođu-Batý Dîvâný’nda Süleika (Züleyhâ) şiirinden.

Süßes Dichten, laute Wahrheit

Fesselt mich in Sympathie!

Rein verkörpert Liebesklarheit

In Gewand der Poesie.

44. Anakreon’a (M.Ö. 563-478) atfedilen şiirin bir bölümü şöyle:

tôt’ Erôs epistatheis moi

okheas thurôn ekopton.

“tis” efên “thuras arassei

ho d’ Erôs anoige” fêsin.

45. L’ invitation Au Voyage

46. Là tout Dest qu’ordre et beauté,

Luxe, calme et volupté.

47. La Voyage

48. Plonger ou fond du gouffre, Enfer ou Ciel, qu’importe?

Au fond de l’ Inconnu pour trouver du neouveau!

49. Song of Myself (Kendimin Þarkýsý) þiirinden:

Dazzling and tremendous how quick sun-rise would kill me,

If I could not now and always send sun-rise out of me.

KAYNAK:

http://www.siirpenceresi.com/poetikmetinler/ahmet_inam09.htm